

CAHİT SITKI TARANCI’NIN ŞİİR VE ÖYKÜLERİNDE İMAJLAR, ÜSLÛP VE TEMATİK İLGİLER

Dr. Mahfuz ZARİÇ
mahfuzzaric@gmail.com

Özet

Cahit Sıtkı Tarancı, özellikle şiirleriyle tanınan Cumhuriyet dönemi yazar ve şairlerimizdendir. Şiirlerinin yanı sıra azımsanmayacak sayıda öyküleri de bulunmasına rağmen eserleri üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmında sadece şiirleri dikkate alınmış; hatta kimi öykü antolojilerinde onun ismine bile yer verilmemiştir. Şiirlerinin gölgesinde kalan öyküleri için, eleştirmenler tarafından genel olarak “şiirlerinin açılımı” denilmiştir. Bu çalışmada, Cahit Sıtkı’nın hem şiirleri hem de öyküleri üzerinde “imajlar, üslûp ve tematik ilgiler” üzerine bir incelemede bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Cahit Sıtkı Tarancı, şiir, öykü, imaj, üslûp, tema.

IMAGINATIVE, STYLISTIC AND THEMATIC RELATIONS BETWEEN THE POEMS AND THE STORIES OF CAHİT SITKI TARANCI

Abstract

Cahit Sıtkı Tarancı is an author and poet among our Republican era. He has known especially as a poet. Although there are many stories of the author a significant proportion of the work on Cahit Sıtkı is taken into account only his poems; even his name isn’t included in some anthology of stories. Critics are called “the poems initiative” for his stories has been overshadowed by his poetry. We worked on some poems and stories of Cahit Sıtkı. We examine a review on his stories and poems, taking into account, stylistic, images and thematic concerns.

Key words: Cahit Sıtkı Tarancı, poem, story, image, theme.

GİRİŞ¹

Cumhuriyet dönemi şairlerinden olan Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956) şiir yazmaya lise yıllarında başlar. İlk şiirleri *Muhit* ve *Servet-i Fünun* dergilerinde (1930) çıkan Cahit Sıtkı, sağlığında şiirlerini *Ömrümde Sükût* (1933), *Otuz Beş Yaş* (1946) ve *Düşten Güzel* (1952) isimleriyle kitaplaştırır. Cahit Sıtkı’nın şiirleri, öyküleri, mektupları ve diğer düzyazıları ölümünden sonra *Sonrası* (1957), *Bütün Şiirleri* (1983), *Ziya’ya Mektuplar* (1957), *Gün Eksilmesin Penceresinden* (2006) adlarıyla bir arada yayımlanır.

Cahit Sıtkı’nın yayımlanmış seksen öyküsünden kırk üçü, *Gün Eksilmesin Penceresinden* adı ile kitaplaştırılmıştır. Onun, vakadan çok duruma önem verilen, kişi öyküleri olarak niteleyebileceğimiz kısa öykülerine, şiirleri kadar ilgi gösterilmemiştir. Cahit Sıtkı’nın, öykülerini, sanat kaygısından çok geçim endişesiyle kaleme aldığını belirtmesi, onun öykülerine “bir şairin ürünü”² olarak bakılması ve öykülerinin çoğunlukla otobiyografik metinler izlenimi uyandırması öykülerine gösterilen ilgisizliğin birkaç nedeni olarak sıralanabilir. Burada yazarın

¹ Bu makalede, “Doğumunun 100. Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu”nda (7-9 Ekim 2010, Diyarbakır) sunulmuş olan bildiri gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir.

² M. Sıddık Arslankara’nın *Gün Eksilmesin Penceresinden* için yazdığı “Cahit Sıtkı’nın Öyküleri, Öykücülüğü” yazısından.

öykü ve şiirlerinde imaj oluşturmada hangi yollara başvurulduğu, hangi üslûp türlerinden faydalandığı ve yazarın hangi konuları izleklettiği ele alınacaktır.

CAHİT SITKI TARANCI’NIN ŞİİR VE ÖYKÜLERİNDE İMAJLAR, ÜSLÛP VE TEMATİK İLGİLER

1. ÖYKÜ VE ŞİİRLERİNDE İMAJLAR

Edebi eserlerde sözün anlamını güçlü kılmak için yollarından birisi imgeler/imajlar oluşturmaktır. Resimsel veya hayali öznel görüntüler olarak da tanımlanan imge kavramı için özetle şunlar söylenir: “En genel anlamıyla imge dinleyici ve okuyucunun zihninde oluşturulan, üretilen ve çizilen görüntü ve duygulardır.” (Çetin, 2009a: 86, 87) “Bizi başka bir nesneye götüren fakat bir canlandırma gösterme olarak, kendi başına da dikkat isteyen bir nesne.” (Wellek; Warren, 2001: 162)

İmgeler daha çok şiirlerde olmakla birlikte öykü türünde de söz konusu olabilmektedir.³

Cahit Sıtkı, şiirlerinde olduğu gibi öykülerinde de imajlara çokça başvurup imaj oluşturmada özellikle benzetmelerden, kişileştirmelerden, soyutlamalardan, mecazlardan ve imge kişilerden yararlanır. Şiirlerindeki imajlar, öykülerindeki nazaran daha güçlü hayallere dayalıdır. Bu imajlar yapıları itibari ile öykülerindeki gibi “benzetmeye dayalı imajlar, kişileştirmeye dayalı imajlar, mecazlar ve soyutlamalara dayalı imajlar” olarak sınıflandırılabilirler. Cahit Sıtkı imaj oluşturmada öykü ve şiirlerinde en çok benzetmelerden yararlanır. Oluşturduğu imajlardaki anlam yoğunluğu ve kapalılık ise gittikçe artmaktadır. İmajlarda, “görme, duyma, koklama” gibi duylara yaslanan şairin şiirlerinde en az yer verilen duyuru “dokunma” duyusu olmuştur.

1.1. Benzetmeye Dayalı İmgeler

Cahit Sıtkı’nın benzetmelerle elde ettiği imge örneklerine pek çok öyküsünde rastlanmaktadır. “Randevu”da “sevgili ve aşığı”, aralarındaki kovalamaca oyunundan ötürü “Firavun ve Beni İsrail”e benzetilirler. (Tarancı, 2008: 38) “Yalan Söyleyen Mektup”ta varlık sorunu “masallardaki kırkinci oda”ya benzetilir. (Tarancı, 2008: 44)

“Tramvaydaki Adamlar”da geçen, “Bir muz lezzeti vaat eden ince ve zarif boynu üstünde bu baş, dalında asude sallanan olgun bir meyveden farksızdır.” örneğindeki imaj da benzetmeye dayalıdır. (Tarancı, 2008: 77) “Rüyada Gezdiğim Ev”de “içinde sevgilinin oturmuş olduğu bir ev” kutsiyeti yönüyle “Kâbe” ile karşılaştırılır. (Tarancı, 2008: 110) “Bir Aşk Masalı”nda “sevgili”, “usta bir bahçıvanın büyük bir itina ile yetiştirdiği ve emsali arasında adı henüz bilinmeyen müstesna, harikulade bir çiçek...” olarak tasvir edilir. Aynı öyküde “iki sevgilinin gözlerinin ilk karşılaşması anı”, “geceleyin karanlıkta iki trenin çarpışmasına”; (Tarancı, 2008: 114) “Mavromatis Efendi”de “meyhane”, “bir gemiye”; “meyhanenin müdavimleri” ise “yolcuya” benzetilir. (Tarancı, 2008: 189)

Cahit Sıtkı şiirlerinde bu türden imajlarda genellikle benzetilen unsur “yol” ile ilgili olmaktadır. “Gidiyorum” şiirinde “ömür”, bir yolculuğa, “şair” bir yolcuya (Tarancı, 2002: 25); “Eski Saadetinle” şiirinde “mazi”, “çılginca çalan bir orkestraya”, “dumanının sonu olmayan tüten bir bacaya” (Tarancı, 2002: 27)

³ Cahit Sıtkı’nın şiirlerindeki imgeler üzerine yapılmış incelemelerde “yayılgan/gelegen imgeler, batık imgeler, radikal imgeler, yoğun imgeler, süsleyici, coşkun ve bayat imgeler” gibi çeşitli tasnif örnekleri bulunmaktadır. (Korkmaz 2002: 276-300)

benzetilir; “Batan Gemi”de şair “kendisini”, “sağa sola sallanıp çırpınan, insanlar dalgasına tutulmuş bir gemiye” benzetir; “dünya”, “hakkın kudurmuş denizi”dir; (Tarancı, 2002: 28) “Çöküyorum” şiirinde “şair”, “azameti içinde çöken Osmanlı” ile özdeşleşir. (Tarancı, 2002: 35) “Yağmur” şiirinde “yağmur”, “sayısız siyah telli keman” (Tarancı, 2002: 35); “Korkulu Köprü”de “ömür”, bir “köprü”dür. (Tarancı, 2002: 41) “Ömrümde Sükût”ta ömür bir “deve kervanı” gibi ses vermeden esrarlı geçer ve “buz” gibi erir. (Tarancı, 2002: 45) “Sıla” şiirinde “bulutlar”, “şairin çocukluğunda uçurttuğu uçurtmalar ve annesinin namaz bezi” olur. (Tarancı, 2002: 147)

1.2. Kişileştirmeye Dayalı İmgeler

“Kolalı Yaka” adlı öyküde eşyaya ruh hâli yüklenir; hatta mutluluk eşya ile paylaşılır. Öykü kişisi, “Daireye geldiğim zaman, mesai arkadaşlarımdan evvel, masam, sandalyem, sumenim, hokka takımım beni sevinçli bakışlarla selamladılar. Arkadaşlara merhaba derken hakikatte onların selamına mukabele ediyordum.” der. (Tarancı, 2008: 32)

“Yalan Söyleyen Mektup”ta “üzlet anlarının hâlden anlayan bir arkadaşı” olarak “sigara” kişileştirilir. (Tarancı, 2008: 43) Aynı öyküde “uyku”, nazlanır. Öykünün sonunda “mehtap”, “soluk ve müstehzi ışıklarıyla” adeta dile gelir.

“Telefonda Bir Konuşma”da, “anlatıcıya yüz vermeyen sevgili”, pişmanlığını dile getirirken, “O gün tramvaydan inmediğime pişman olduğumu itiraf ederim. Sanki ne yapacaktınız, biraz daha açılacak, kalbinizi daha pervasızca konuşturacaktınız...” der. (Tarancı, 2008: 56-62) Aynı öyküde sevgiliyle konuştuğu rüyasından, üşüyerek uyanan Cahit bey, gözlerini oğuşturarak pencereden dışarı bakar. Dışarıda, “tabiat rüya görüyormuş gibi” kar yağmaktadır. Buradaki iki imaj da kişileştirmeye dayalıdır.

“Tramvaydaki Adamlar” adlı öyküde “tramvay bekleme ânı” tasvir edilirken “...Beşiktaş tarafından bir Bebek-Eminönü tramvayı göründü, geciktiğini ve bu gecikmeden en çok benim şikâyetçi olduğumu sezmiş gibi ve belki de benden özür dilemek için hızla gelerek tam benim önümde durdu...” denilir. (Tarancı, 2008: 76)

Cahit Sıtkı şiirlerinde en fazla kişileştirilen unsurlardan bir kısmı da doğa olaylarıdır. Kişileştirmelerdeki “anne, kardeş” gibi akrabalık yönleri de dikkat çekicidir.

“Gel Çadır Kur”da “rüzgâr,” “Azrail”dir. (Tarancı, 2002: 29) “Aynalar” şiirinde “aynalar” “düşünür, bir şeyleri saklar”. (Tarancı, 2002: 52) “Uzak Bir İklimde” şiirinde “seslerle kokular”, “el ele dolaşır”; “renklerle şekiller”, “sevişir”. (Tarancı, 2002: 60) “Talihsiz”de “Azrail”, “benliğe ıztırâbı mıhlayan bir kişi” olur. (Tarancı, 2002: 26) “Yatak” şiirinde “gündüz”, “zalim”dir; “tavan”, “bir anne gibi şairin üzerine iğilmiş”tir; “duvarlar”, “kardeş”tir. (Tarancı, 2002: 47) “Ölüm I” şiirinde “mavi gökler”, “sözünde durmaz”; “akşam yeli”, “nedameti söyler”; “geçmiş”, “vefasız”dır ve “gelecek”, “imdadına koşmaz”. (Tarancı, 2002: 130)

1.3. Soyutlama ve Mecazlara Dayalı İmgeler

“Dördüncü Sevgiliyi Ararken”de anlatıcının üç sevgilisi olmuştur; fakat o şimdi üç sevgilinin de özelliklerini kendinde barındıracak dördüncü ve tek bir sevgili aramaktadır. Anlatıcı, “İstiyorum ki tasımı üç ayrı çeşmeye tutacağıma bir tek çeşmeye tutayım da bütün susuzluklarımı birden gidereyim!” demektedir. (Tarancı, 2008: 145)

“Hayat” adlı öyküde, “oğlunun ölüm haberini, onun eski bir arkadaşına veren annenin yüzüne çöken hüznün”, “akşam” olarak nitelenir.

“Kartopu”nda, çocukların kartopu savaşına katılan anlatıcı, bir genç kızın evine üzerini temizlemek, soluklanmak üzere girer. Kendisine ikram edilen çayı içerken genç kızın “dişi gözlerinde” kendi kaderini okur; “çayla birlikte genç kıza da içer”. (Tarancı, 2008: 204) Genç kızın sesinde “çayın sıcaklığı” vardır. Sohbet dalarlar; dışarıda “şereflerine yağın kar”, “sessiz bir musiki hâlinde” çiftin muhabbetlerine refakat etmektedir. Bu arada anlatıcı, “bekârlığın gölgesi olan sefaleti” hatırlar. (Tarancı, 2008: 205)

Soyutlama bağlamında Cahit Sıtkı şiirlerinde “kar,” “beyaz bir sükût ve mahşer” (Kar ve Ben); “minareler”, “günahları gökyüzüne yazmak için yontulmuş kalemler” (Minareler); “günler”, “koklamadan attığı güller” (Günlerim), “ruh”, “dalga kahrından uzanmış dertli bir kaya” (Bir İtiraf); “zaman”, “sarıldıkça bitmeyen bir kuşak” (Zaman Bir Kuşak Gibi); “güneş”, “hatıralarda rüzgârda savrulan bir varlık” (Aynalar); “gece”, “âleme karşı eşitleyici, simsiyah bir saray” (Gece Bir Neticedir) olur.

Cahit Sıtkı şiirlerinde, “geceye sarılıp kalınır, sükût içinde ufalanılır,” (Kuyu), “sevgilinin gözlerine geceler dolar, sevgili altın bakışlarını verir,” (Akşam Vakti), “aynalarda gece olur,” (Aynalarda Gece); “zaman ellerden akar,” (Yağmur Yağadursun); “hatıralar görünmez kanatlarıyla cama vurur,” (Hâtıralar); “ölüm habercisidir sonbahar,” (Sayıklayan Ağaç); “ölüler sükûnudur çiçekler,” (Mezarlık); ölüm, kapıda kişneyen sabırsız bir at,” (Şaşırdım Kaldım); “kendisinden müjde umulan bulut”tur. (Ölüm II)

Şair bazen, “düşten güzel bir gerçeğin içindedir ve kendisini aynı anda hem sarhoş hem de ayık hisseder,” (Düşten Güzel); dışarıda “hem akıllıyı hem de deliyi avutan bir gökyüzü vardır,” (Yalan); sevgili “şairin doymayacağı tek yemiş,” (Portre); aşk ise yuvaya atılan harçların şahı,” olur. (İyimserlik)

1.4. Bir Sahneye Dayalı İmgeler

Edebi metinlerde sahneye dayalı imgeler de özünde mecaza dayalı olan “benzetme, kişileştirme ve soyutlamalarla” elde edilirler. Aynı zamanda bir mekân unsuru olan “pencere ve cam”lar, Cahit Sıtkı’da pek çok anlamda kullanılır.

“Pencerelerden Korkan Adam”da Hilmi Çekingen, henüz bir bebekken babası tarafından evlerinin penceresinden dışarıya atılmak tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Hilmi Çekingen için pencerenin ötesi “siyah ve korkunç bir boşluk”tur. (Tarancı, 2008: 29) Bu olaydan dolayı, her pencereyi o pencereye benzetir; pencere kenarında durmaz; pencereden dışarı bakmaz ve pencere kenarında yatmaktan korkar. Hilmi Çekingen, rüyasında babasının kendisini evlerinin penceresinden dışarı attığını görür. Onda beliren sezgi bir gün muhakkak kendisinin pencereden düşerek öleceğidir ve bu korkusu ileride gerçekleşecektir.

“Arkadaş İnceliği”nde, öldüğünü haber almadığı bir arkadaşın cenazesine düğün çiçeği yolladığını sanan anlatıcı, düştüğü bu zor durumda bir şey yapmamayı “karanlıkta susmak” olarak niteler. (Tarancı, 2008: 184)

“Bu Sabah Hava Berrak” şiirinde, kuşların ilk uçtukları günün sevinci, kanat seslerinden ışıldamaktadır. (Tarancı, 2002: 143) “Ajans Dinlerken” şiirinde şair, “geçmiş zamanları”, “vaktiyle gölgesinde dinlendiği çınar, eski mahalle, vakıf çeşme ve bakımsız cami”de görür. (Tarancı, 2002: 150)

2. ÖYKÜ VE ŞİİRLERİNDE ÜSLÛP

Üslûp kavramı, yüklendiği anlam zenginliğinden ötürü bir eserin “gramatikal kelime bilgisi, cümle bilgisi; konuşma dili-söz varlıkları ilgisi; uyum, içerik ve estetik değer”(Ege 1988: 8-11) gibi pek çok yönünü ilgi alanına almaktadır. Üslûp türleri ile ilgili olarak ise burada da incelemeye esas aldığımız şekliyle “gerçeküstü üslûp, hitabet üslûbu, hiciv üslûbu, lirik üslûp, övgü üslûbu, şaşırtma üslûbu ve yakarış üslûbu” gibi sınıflandırmalar yapılır. (Çetin, 2007: 8)

Cahit Sıtkı öykülerinde daha çok tasvirî, tahlilî, şaşırtmaca ve mizahî üslûptan yararlanır.

2.1. Tasvirî ve Tahlilî Üslûp

Cahit Sıtkı, öykülerinde tasvirî üslûptan genellikle kişi ve mekân anlatımlarında yararlanır.

“Tramvaydaki Adamlar”dan alıntılanan şu paragraftaki gibi görsel unsurlar Cahit Sıtkı’nın tasvirlerinde ön plandadır:

“Alnını çehresinin aşağı kısmından ayıran, cımbızla hilal şeklinde düzeltilmiş ince siyah kaşlarının altında gözleri iki iri siyah yıldız gibi ışıltı ışıltı yanyor, uzun kirpiklerinin gölgesi pembe yanaklarını harelendiriyordu...” (Tarancı, 2008: 76, 77)

Aile ortamının anlatıldığı “Bir Kış Gecesi” adlı öyküde mekân tasviri, anlatıcı öykü kişinin ruh hâliyle paralellik gösterir. Pansiyon ve otel odalarından farklı olarak buradaki ev aydınlık ve ferahdır. (Tarancı, 2008: 48)

“Âşık Adam”da “...yirmi beşine geldiği hâlde, fağfur kâseler gibi dokumdan mu ihtizaz eden veremli bir genç kız hassasiyetiyle, romantik unsurlarla beslenmiş velut muhayyalesiyle, çamurlu kaldırımları istihkâr ederek beyaz bulutlarda gezen, yeşil sisli gözleriyle...” sözleri ile Nejat’ın tasviri yapılırken uzun cümlelerle tahlilî üslûba başvurulur. (Tarancı, 2008: 120)

“Leblebici” adlı öyküde anlatıcı, daireden çıkar çıkmaz soluğu ne zamandan beridir dadandığı meyhanesinde alır. Leblebicinin kişiliğine, “yalan söylemeye alışmamış küçük ve mütevazı ağızyla, ahlakının dürüstlüğüne tecessüm ettiren muntazam burnuyla, bütün bakışları muhabbet haykıran kahverengi küçük gözleriyle” ayna tutulur. (Tarancı, 2008: 73, 74)

Cahit Sıtkı’nın ilk şiirlerindeki en belirgin üslûp türü şairin “Gidiyorum”, “Batan Gemi”, “Kar ve Ben”, “Çöküyorum”, “Bir İtiraf”, “Mazim”, “Korkulu Köprü”, “Sarayımız”, “Zaman Bir Kuşak Gibi” ve “Bir Lahzam” ve daha pek çok şiirinde görülen “tasvirî üslûp”tur. Yazar, “Düşten Güzel” ve “Karanlıktaki Hazine” gibi bazı şiirlerinde tasvirî üslûbun yanı sıra tahlilî üslûptan da faydalanır.

2.2. Şaşırtma Üslûbu: Şaşırtıcı Sonlar ve Çarpıcı İfadeler

Cahit Sıtkı’nın öykülerindeki çarpıcı, beklenmedik sonlar bir üslûp özelliği olarak dikkat çekmektedir. Şaşırtıcı bir sonla bitirilen öykülerden “Bir Kış Gecesi”nde aynı evde bulunan öykü kişileri kendileri için birer beklenti dile getirir ve hepsinin beklentileri de boşa çıkar. Orada bulunanlardan beklentisi bulunmayan tek kişi ise evin hizmetçisi konumundaki besleme kızdır. Beklentisizlik yüzünden onun sadece kini vardır. (Tarancı, 2008: 48)

“Vicdan Ablanın Kedileri”nde vaka, anlatıcı için, beklenmedik bir sonla bitirilir. Küçük bey ilk mektebi bitirdikten sonra İstanbul’a tahsile gider. Bu arada Vicdan ablası kocaya verilir. Küçük bey sılaya gideceği zaman Vicdan ablayı yine kedileriyle göreceğini umar; fakat onu kucağında nur topu gibi bir oğlan çocuğuyla görecektir. (Tarancı, 2008: 55)

“Telefonda Bir Konuşma” adlı öykünün son cümlelerinde sevgili adayı ile konuşulanların aslında bir rüyada yaşandığı belirtilir. (Tarancı, 2008: 62)

“Taş Bebek”te anlatıcı, sevgilisinin kucağında hastalanmasından endişe ettikleri ve ad koyma meselesini tartıştıkları bebeğinin bir taş bebek olduğunu, ancak öykünün sonunda açıklar. (Tarancı, 2008: 67)

Çarpıcı ifadeler, çağdaş şiirin niteliklerinden birisidir. “Köpek de sokakların” denilen “Benimsin” şiiri (Tarancı, 2002: 32) ve “Anne Ne Yaptın” şiirlerinde “şaşırtma üslûbu”ndan (Tarancı, 2002: 30); “Bahar Hikâyesi”nde,

“Geldiğinde söyleyin haberi olsun kuşlar
Andiçtim bu yıl da beni aldatırsa bahar
Yuf olsun bana bir daha yüzüne bakarsam”

gibi çarpıcı ifadelerden yararlanır. (Tarancı, 2002: 194)

“Atatürk” şiirinde, “Nerde İstiklâl Harbi’nin o mutlu günleri” mısrasından sonra, savaştaki mutluluktan söz edilir. “Bugün” şiirinde yaşama sevincini anlatan şair, sözü,

“Kim bana söyleyebilir,
Bulutlar mı geçiyor başımın üstünden,
Ben mi gidiyorum bulutlar altında?”

dizeleri ile bitirir. (Tarancı, 2002: 152)

“Affet Bizi Lamba” şiirinde, sarmaş dolaş geçirilmiş bir gece sarhoşluğunda şair, söndürmeyi unuttuğu lambaya,

“Haydi uğurlar olsun;
Gecemiz sana emanet.” der. (Tarancı, 2002: 153)

“Bahar Yeli” şiirinin sonu da bu şiirdekine benzer çağrışımlarla biter:

“Uzamaya başladı günler sahiden;
Güneşin batmak istemediği belli.
Eteğinin havalandırarak esen
Kış boyunca düşündüğüm bahar yeli.” (Tarancı, 2002: 155)

2.3. Kurmaca Üslûp Özellikleri

Başlangıçlar ve sonlar, bir yazarın üslûp özelliklerinden sayılabilirler. Cahit Sıtkı’nın pek çok öyküsünün giriş cümleleri zamanı ve mevsimi tayin eden sözlerdir.

“Leblebici” adlı öyküde “Vakit akşamdı”; “Kolalı Yaka” adlı öyküde “Bazı sabahlar vardır ki insan yataktan diriliyormuşçasına kalkar. O sabah öyle kalmıştım...”; “Yalan Söyleyen Mektup”ta “O akşam, Beyoğlu’na çıkıp da hovardalık etmek imkânına malik olmadığı için, odasına erken dönmüştü.”; “Taş Bebek”te “Gene bir kış gecesi idi.” cümleleri ile öykülere giriş yapılır.

Cahit Sıtkı, kimi öykülerinin sonunda “okurla hasbıhal” eder. “Tramvaydaki Adam”da beklenmedik bir şekilde, tramvaydaki erkek yolcular tarafından göz hapsine alınan bayanın ardından herkes onu takip edecekmışçesine tramvaydan iner; fakat yolcular kendi yollarına devam ederler. Öykünün ben anlatıcısı, genç bayanın ardından şunları söyler:

“Tramvaydaki adamlar biz değil miydik dersiniz?” (Tarancı, 2008: 79)

“Azrail’in Vicdan Azabı” adlı öykünün son paragrafında anlatıcı, hikâyesini aktardığı kişinin bir meczup olduğunu vurgular ve onu okurla hasbıhal havasında şunları söyler:

“Fakat imrenilecek bir hüviyet mi kalmamıştı kendisine, Azrail süsü veriyor ve onun gerçek olması pek mümkün vicdan azabını benimsiyordu.” (Tarancı, 2008: 97)

Öykü türünde kurgu, başlı başına bir konu olmakla birlikte yazarın üslûbundan bağımsız değildir. Cahit Sıtkı, “Vicdan Abla’nın Kedileri” adlı öyküsünde olduğu gibi bazen masal unsurlarından yararlanır. Bu öyküde Vicdan abla, küçük beye, “periler padişahının kızına âşık olan şehzadenin masalını” anlatır. (Tarancı, 2008: 52) “Abbas”ta anlatıcı, emir eri Abbas’ı çocukken büyükannesinden dinlediği bir masal kahramanı ile özdeşleştirir. (Tarancı, 2008: 157)

Cahit Sıtkı’nın kimi öykülerinde de aksiliklerden, sıra dışı durumlardan ve kötü tesadüflerden yararlanır. “Yalan söyleyen Mektup”ta öykü kişisi birkaç aksilik yaşar. Annesine mektup yazarken kalemin ucu kırılır. Severim ümidiyle aldığı bir ukala muharririn romanını bir türlü sevmeyiz. (Tarancı, 2008: 45, 47) “Kolalı Yaka”da öykü kişisi bir polise yakalanır. (Tarancı, 2008: 35) “Balayı Seyahatı”nda yeni evli çift balayı seyahatine çıkmayı planlarken otomobilleri bir kamyonla çarpışır. Ertesi hafta kadının büyük annesi ölür. Erkeğin bankadan aldığı senelik izni bu arada biter. Dört sene boyunca seyahatlerini çıkan engeller yüzünden gerçekleştiremezler. (Tarancı, 2008: 140-142)

Cahit Sıtkı öykülerinde genellikle kurallı, kısa fiil cümleleri kullanılmıştır. Yazar, yer yer “Hâlbuki...(Tarancı, 2008: 108), Fakat Melahat...” (Tarancı, 2008: 116) örneklerindeki gibi eksilteli cümlelere de başvurur.

Yazarın pek çok öyküsünde rastlanan “zamanın tayini ile giriş yapma” durumu, Cahit Sıtkı’nın şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. “Arzunun bir hayalet sardığı bir geceydi,” mısrasıyla başlayan “Talihsiz” (Tarancı, 2002: 26) şiirindeki gibi Cahit Sıtkı “Son Gece”, “Yağmur”, “Maziye Yâda Daldığım Zaman”, “Bilmecelerle Kal”, “Gece Bahçelerinde”, “Aynalarda Gece”, “Hatıralar”, “Eşya”, “Bu Akşam Vakti Deniz”, “Şubat Sabahı”, “Esmer Güzeli Yârim”, “Bahar Yeli” ve “Desem ki” şiirlerini de zamanın tayiniyle başlatır.

“Bizimkiler”, “Şubat Günü”, “Sulh Bir Hatıra Oldu”, “Çocuk Bahçesinde Gezerken” gibi kimi şiirlere ise soru cümleleri ile başlanır. Cahit Sıtkı, “Öyle Dalmışım ki”, “Anacığım”, “Hareket”, “Çocukluk” gibi pek çok şiirine de kendinden söz ederek başlar.

Cahit Sıtkı’nın kimi şiirlerinin sonları, “Belirecek gündüzler sönenlerden yüzüzdür.” mısrasındaki gibi hüküm bildiren isim cümleleri, kimilerinininki ise “Eski saadetinle, geçmiş günlerinle kal!” gibi temenni bildiren emir cümleleridir.

Cahit Sıtkı üslûp oluşturmada, “Gündüz” ve “Düşten Güzeli” şiirlerindeki gibi kimi şiirlerinde de “zengin-fakir; çirkin-güzel; gündüz-gece” zıtlıklarından yararlanır.

2.4. Şiirlerinde Hitabet Üslûbu ve Muhataplar

Cahit Sıtkı’nın başvurduğu diğer üslûp türü “Talihsiz”, “Gel Çadır Kur”, “Eski Saadetinle” şiirlerindeki “hitabet üslûbu”dur.

Cahit Sıtkı şiirlerindeki muhataplar bazen “okur” (“Gidiyorum”, “Ömrümde Sükût”, “Uykusuzluk”, “Uyku”, “Bir Lahzam”, “Dar Kalıp”...); bazen “şairin benî” (“Zaman Bir Kuşak Gibi”, “Talihsiz”, “Eski Saadetinle”...); bazen de

bir “sevgili”dir. (“Gel Çadır Kur”, “Benimsin”, “Sarayımız”...) Bunların dışında da “Gel Çadır Kur”da ömür, “Aynalar”da ayna, “Sular, Ağaçlar, Kuşlar”da tabiat, “Hâtıralar”da anılar gibi unsurlara şiirlerde muhatap olarak seslenilir.

2.5. Öykülerinde Şiirsellik

Öykü ve şiir türleri arasındaki ilişki ve özellikle öyküde şiirsellik, tartışmalı bir konudur. Bu iki türün “iç içe girip kaynaşması” sorunu Cahit Sıtkı’nın bir kısım öykülerinin yayımlandığı ellili yıllarda da kimi edebi dergilerde tartışılır. (Korkmaz, 2010: 170-172) Bu anlamda Cahit Sıtkı öykülerinde öncelikle, şiirle bir iç içelik ve kaynaşmanın olmadığı söylenebilir.

Öykü türünde şiirsellik genel olarak “devrik cümleler, eksilteli cümleler, ikilemeler, sıfat-zarf kullanımı; masalsılık, şairâne üslûp, imgeler, simgeler, leitmotivler, zıtlıklar, seciler ve nidalar” gibi unsurların yoğun olarak kullanımı ile elde edilir. Cahit Sıtkı öykülerinde bu bağlamda şiirsellik elde etme çabası içine girmez. O, öykülerinde şairane üslûba başvurduğunda ise bunun ayırımını yapar. “Kartopu”nda, “Biraz şairane konuşmaktan hoşlanırsanız, görünmez pencerelerden, balkonlardan dilber kızlar ve kadınlar söz birliği etmiş de Şiraz bahçelerinin güllerini havaya serpiyorlardı diyebilirim.” uyarısında bulunur. (Tarancı, 2008: 202)

Cahit Sıtkı, öykülerinde estetik bütünlük içinde, şiir parçalarına yer verir; ancak onun öykülerindeki bu tür alıntılar, metne şiirsellik katmak gayesine dönük değildirler. “Telefonda Bir Konuşma” adlı öyküde anlatıcı, sevdiği kadının tramvayları sevip sevmeyişi yönündeki sorusuna Nedim’in, “Bir sengine yekpare Acem mülkü fedadır.” mısrasıyla cevap vermeye başlar. (Tarancı, 2008: 60) “Abbas”ta anlatıcı, bir Fransız şairinin, ölümden sonra yaşamak hasretini “Yeryüzünde olduğumuz o unutulmaz zamanlardı!” (Tarancı, 2008: 161) dizesiyle mırıldanır.

2.6. Öykülerinde Mizahî Üslûp

Cahit Sıtkı’nın öykülerinde mizahî üslûp birkaç yolla elde edilmiştir. Bunlar, zor duruma düşme/ durum komiği, biriyle karıştırılma komiği, isim komiği, ironi/ alaya alma ve şive taklidi yöntemleridir.

Onun mizahî unsurlar barındıran öykülerinden birkaçı şunlardır: “Pencerelerden Korkan Adam”, “Kolalı Yaka”, “Hayatını Yaşadığım Adam”, “Abbas”, “Otel Hizmetçisi”, “Teselli Bürosu”

3. ÖYKÜ VE ŞİİRLERİNDE TEMALAR

“Aşk, tabiat ve insan” pek çok yazar ve şairde olduğu gibi Cahit Sıtkı’nın da öykü ve şiirlerinde izlekletirdiği üç temel konudur. O, öykülerinde bu temel konular etrafında “yalnızlık, özlemler, sevgiler, yoksulluk, kimsesizlik ve kaçışlar, ölüm ve ölüm korkusu” gibi konuları izlekletirmiştir.

Cahit Sıtkı’nın şiirlerindeki belli başlı temalar ise “yalnızlık, ölüm, ölüm korkusu, ölümün kaçınılmazlığı, özlemler, arzular, insan sevgisi, memleket sevgisi, Atatürk sevgisi, vatan sevgisi”dir. Burada ana hatlarıyla sayılan konular Cahit Sıtkı’nın önem verdiğini belirttiği, hayatla sarmaş dolaş olmuş konulardır. (Tarancı, 1995:109) Onun, kimi öykü ve şiirleri arasındaki tematik ilgiye, Ziya Osman Saba’ya yazdığı bir mektupta “Abbas” adlı şiiri ve aynı adlı öyküsünde olduğu gibi, kendisi de değinir. (Tarancı, 2007:130)

Yazarın öykü kişileri genellikle bir büroda çalışmakta ve işyerindeki rahat tavırlarıyla otobiyografik izler taşımaktadırlar. Bu memur tipleri bir koşuşturmaca içinde olmadıkları gibi çoğu zaman para sıkıntısı içindedirler. Elllerine para geçince

de bir başlarına veya arkadaşlarıyla o parayı kısa zamanda harcamaktan çekinmezler. Bu kişiler lokanta, meyhane gibi mekânların çalışanlardan bahşişlerini esirgemezler. Cahit Sıtkı’nın, çoğu İstanbul’da geçen, vapur ve tramvay yolculuklarının, hayali sevgililerin çokça işlendiği öykülerinde insan sevgisi ve hayata olumlu bir bakış açısı kendisini hemen hissettirir. Otobiyografik izler taşıyan öykü kişileri genellikle yalnızdır.

3.1. Yalnızlık

Cahit Sıtkı’nın öykü dünyasında en çok izlekştirilen konulardan birisi yalnızlıktır. Onun, pansiyonlarda yaşayan öykü bireyleri bir arkadaş çevresine sahiplerse de sonuçta yalnızdırlar. (Tarancı, 2008: 43) Öykü kişilerinin sığınağı olan pansiyon odalarını tamamlayan öğeler, sigara, kitap ve rakıdır. (Tarancı, 2008: 46) Aile ortamından uzak bu tür öykü kişilerine para, güven hissi verir. Öykülerdeki yalnız insanlar, gittikleri bu mekânlarda genellikle eski bir okul arkadaşlarıyla karşılaşır.

Kimi öykülerde de sevgililerle randevulaşılır. Yalnızlık öykü kişilerine bazı alışkanlıklar kazandırmıştır. Bu tür öykü kişileri genellikle bir lokantadan yahut köftecedan her günkü kahvehanelerine doğru yol alırlar. (Tarancı, 2008: 34)

Yalnızlık konulu “Yalan Söyleyen Mektup”ta öykü kişisi gurbettedir; yalnızdır ve öfkeli. Yazdığı mektupta annesine yalan söylemenin iç sıkıntısını yaşar. Vicdanı dışarıdaki mehtapta ses bulur. Anlatıcı, yatağa ve uykuya sığınır. (Tarancı, 2008: 47) “Kolalı Yaka”da yalnızlık konusu, anlatıcıda “kalabalık düşmanlığı” olarak belirir. (Tarancı, 2008: 32)

Cahit Sıtkı’nın “Gidiyorum”, “Gel Çadır Kur”, “Yalnızlık”, “Günlerim”, “Bir İtiraf”, “Zaman Bir Kuşak Gibi “Bir Lahzam”; “Dar Kalıp”, “Aynalar”, “Gece Bir Neticedir”, “Kuyu”, “Akşam Vakti”, “Aynalarda Gece”, “Akşamleyin”, “Sen de Her Şey Gibi”, “Yağmur Yağadursun” ve daha pek çok şiirinde izlekştirilen temel konu da yalnızlıktır.

“Aşına değiller çektiklerime” dediği “Bir Lahzam” şiirlerinde yalnızlıkla birlikte etraftan yakınma da hissedilir. (Tarancı, 2002: 51) “Gidiyorum” şiirinde,

“Ne belli bir yerim var, ne de sevdiğim biri
Sürünüp gidiyorum.”

diyen Cahit Sıtkı, yaşamını “yalnızlığının içinde bir yolculuk” olarak niteler. (Tarancı, 2002: 25)

3.2. Ölüm, Ölüm Korkusu ve Ölümün Kaçınılmazlığı

Cahit Sıtkı, eserlerinde ölüm konusunu metafizik açıdan ele almaz. Onun öykülerinde ölüm bazen korku ve endişeye sebep olurken bazen de öykü kişileri ölümün kaçınılmazlığına dikkat çekerler.

“Pencerelerden Korkan Adam”ın Hilmi Çekingen’i, ölüm korkusunu bir ömür boyu taşıyacaktı. “Hakikatten Sonra Hayal”de ilanı aşkına karşılık bulamayan genç kadın, kısa bir süre sonra ölür. “Azrail’in Vicdan Azabı”nda, anlatıcının bir arkadaşı geçirdiği apandisit ameliyatı sonrası ölmüştür. Kimliğini ve hikâyesini anlatıcıya anlatan Azrail, sırrını ifşa etmemesi karşılığında ona “istediği kadar sürecek bir yaşam” vaadinde bulunur. Anlatıcı da ölümsüzlük teklifine bir meczuptan gelse bile “Merak etmeyin... Benden ketum adam bulamazsınız.” cevabıyla karşılık verir. (Tarancı, 2008: 96)

“Bir Uykusuzluk Gecesi”nde uykusu kaçan anlatıcı, ölümü düşünür, yaşamı sorgular. Ölümün herkese mukadder müthiş bir şey olması karşısında

yaşamının kuru bir gürültü olacağına; bu durumda serviler altında yatmakta olan ölülerin ümitlerimize, hayallerimize, aşklarımıza, ihtiraslarımıza güldüklerine hükmeder. Anlatıcı, ölüleri bu “asude uykularından ötürü” adeta kıskanır. (Tarancı, 2008: 103)

Cahit Sıtkı, şiirlerinde ise ölüm konusunda farklı yaklaşımlar geliştirmiş; ölüme farklı anlamlar yüklemiştir. “Sayıklayan Ağaç”, “Perişan Sofra”, “Mezarlık” şiirlerinde “ölüm”; “Talihsiz”, “Batan Gemi (Topal)”, “Gel Çadır Kur”, “Kar ve Ben”, “Yalnızlık”, “Son Gece”, “Korkulu Köprü”, “Ömrümde Sükût”, “Gün Eksilmesin Pencereden”, “Korktuğum Şey”, “Şaşırdım Kaldım” şiirlerinde “ölüm korkusu”; “Uyku”, “Şaşırdım Kaldım”, “Aşk İle”, “Ölüm I”, “Sanatkârın Ölümü” ve “Talihsiz” gibi şiirlerde ise “ölümün kaçınılmazlığı” izlekştirilmiştir.

“Ömrümde Sükût”taki “ölüm korkusu”, unutulma endişesinin bir neticesidir. “Gidiyorum”da “ölmek”, gitmek fiiliyle ifade edilir; burada ölüm anlık bir son değil,

“Bütün kumaşlarını açtığım gibi yine
Katlayıp gidiyorum.” (Tarancı, 2002: 25)

mısralarında ifade edilen adeta sürünmeyle geçen bütün bir hayat serüvenidir. “Yalan” şiirinde, “yaşama sevinci”nin yanı sıra “ölüm endişesi” işlenmiştir. “Ölüm II” şiirinde “ölüm” bir perdedir; tabiata, insanın özüne dönüşüdür; ruha ebediyet vadeden efsanevi bir yalandır. (Tarancı, 2002: 131) “Güvenlik” şiirinde şair, ölüm düşüncesinin kendisinden irak olmasını ister. (Tarancı, 2002: 219)

3.3. Aşk ve Sevgili

Cahit Sıtkı’nın ilk öykülerinde daha çok, “yaşanamayan aşklar” söz konusudur. “Taş Bebekte” bir aşk oyunu oynanır. “Hakikatten Sonra Hayal”de çirkin bir kadının yaşadığı trajik aşk kırgınlığı konu edinilir. “Tramvaydaki Adamlar”da genç bir bayana gösterilen geçici bir şehvî ilgiye dikkatler çekilir. “Papatya”da, başka öykülerde olduğu gibi ilk kez görülen bir genç kıza öykü kişisi, bir rüyasından hareketle ilan-ı aşk eder. Sevgili adayı ile birlikte topladıkları bütün papatyaları, öykünün sonunda kendi annesine hediye eder. “Çirkin Kız”da yaşanamamış bir aşk söz konusudur. Akşamcı”, “Bir Aşk Masalı”, “Âşık Adam” öykülerinde ise aşk kırgınlığı ön plana çıkmaktadır. “Hayatını Yaşadığım Adam”da bir başkasının nâmına yaşanmış şehvetler konu edinilir.

Cahit Sıtkı’nın öykülerinde hayalî sevgililerin yanı sıra vefasız sevgililer de vardır. “Kolalı Yaka”da bir genç kız, kendisiyle randevulaştığı sevgilisini uzun süre bekletir; hatta randevusuna gelmez. Oysa öykü kişisi için “Bir kadın beklemek bekleyişlerin en zevklisidir.” (Tarancı, 2008: 36) “Randevu” adlı öyküde ise hayalî olduğu izlenimi uyandırılan bir sevgili randevusuna gelmez. (Tarancı, 2008: 40)

“Yalan Söyleyen Mektup”ta Cahit Sıtkı öykülerinde pek çok örneği bulunan bir “vefasız sevgili” tipi vardır. (Tarancı, 2008: 44) “Telefonda Bir Konuşma” karşılıksız bir aşkın rüyada ve telefonda yani iki araç vasıtasıyla gerçekleşen âşıkane itiraflarıdır. (Tarancı, 2008: 62) “Küçüklerin Dostu” adlı öykünün “İhsan abi”si bir aşk kırgınıdır ve bu durum onu tedbirli yapmıştır.

Sevgili veya sevgili adaylarıyla yaşanan buluşmalarda “papatyalar, bir limon ve bir taş bebek” gibi üçüncü unsur niteliğindeki nesneler de dikkat çekicidir.

Cahit Sıtkı’nın öğrencilik ve büro hayatından tabiata olan kaçışını da yansıtan “Papatya” adlı öyküsündeki diyaloglar, “Felsefe yapmayın kuzum. Âşıklık

size daha çok yakışıyor.” (Tarancı, 2008: 57) denilen “Telefonda Bir Konuşma” öyküsündeki ile benzerdir. Bunlar, Tefik Fikret’in “Süha ile Pervin” adlı şiirindeki gibi iki gencin âşıkane konuşmalarıdır. Öyleki, “Telefonda Bir Konuşma”da genç kızın adı da Pervin’dir.

“Serenad” şiirinde “sevgilisizlik”; “Gündüz”, “Düşten Güzel”de “aşk”, “Bahar Hikâyesi” şiirinde “aşk ve aşk kırgınlıkları”, “Portre”de “sevgili”, “Kırık Kalpler”de ve “İyimselik”te harçların şahı olan “aşk”, “Kim Kime Dum Duma”da “aşk ve ayrılık acısının yanı sıra ölümün kaçınılmazlığı”, “Güvenlik” şiirinde “aşkın yanı sıra o belde özlemi, yaşama arzusu ve ölüm korkusu”, “Akrostiş” şiirinde “aşkın yanı sıra ölümün mukadder oluşu” izlenmiştir.

3.4. Özlemler

Cahit Sıtkı öykülerindeki belli başlı özelemler, “aile ve düzenli bir yuva özlemi, huzura, rahata duyulan özlem; memleket özlemi, anne özlemi, geçmiş hayata duyulan özlem, başka âlem özlemi ve çocukluk özlemi”dir.

“Yalan Söyleyen Mektup”ta annesine mektup yazan öykü kişisi, hem anne hem de çocukluk özlemini dillendirir. Anlatıcı, korkulu rüyalar görür; uykuya, aileye, düzenli bir ev yaşantısına ve memleketine hasrettir; “düzenli oda” arzusunu, çabalamasına rağmen pansiyon ve otel odalarında gerçekleştirememektedir; aile birlikteliği, ev düzeni ve rahatlığına hem ihtiyaç hem de özlem duymaktadır. Onu boş yere meşgul eden günlük uğraşılardan şikâyetçidir. Dudaklarından gayri ihtiyari dökülen,

“Orda her şey lüks, sükûn ve şehvet,

İntizam ve güzellikten ibaret” (Tarancı, 2008: 43-46)

mısraları “o belde” özleminin göstergesidir.

“Bir Kış Gecesi”nde anlatıcının “geçmişe özlem duyan teyzesi”, eşyle geçirdiği mesut ve avdeti imkânsız günleri düşünmektedir. (Tarancı, 2008: 48)

Cahit Sıtkı’nın önceki şiirlerinden farklı olarak, evlendiği 1950 tarihinden sonra yayımlanmış şiirlerinde “aşk kırgınlıkları ve sevgili arzusundan çok aşk ve aşkla geçecek bir yaşamın arzulandığı” görülür. “Portre” şiirinde seveceği kadını tasvir eden şair, (Tarancı, 2002: 112) “Aşk İle”de şunları söyler:

“Aşk ile koskoca dağları düz ettim

Avladım sonunda o civan keklığı” (Tarancı, 2002: 114)

“Eski Saadetinle”, “Mazim”, “Maziye Yâda Daldığım Zaman”, “Aşk İle”, “Kar ve Hatıralar” şiirlerinde geçmişe özlem; “Kelekler” ve “Günlerim”de çocukluk özlemi; “Anne, Ne Yaptın”da anne özlemi; Rüyamız”, “Yağmur ve Ben” şiirlerinde sevgili özlemi; “Sarayımız”, “Yatak” ve “Bir Kapı Açıp Gitsem” şiirlerinde her şeyden uzaklaşmak, kaçış konuları; “Güneşe Âşık Çocuk”ta güneş özlemi; “Kuşlar ve Gemiler”de gökyüzü özlemi; “Bir Yaz Günü”, “Bir Kapı Açıp Gitsem” ve “Uzak Bir İklimde”de başka bir âlem, “o belde özlemi” izlenmektedir.

3.5. Arzular

“Kolalı Yaka”, “Randevu”, “Telefonda Bir Konuşma”, “Hakikatten Sonra Hayal”, “Papatya”, “Dördüncü Sevgiliyi Ararken” ve “Abbas” öykülerinde sevgili arzusuna yer verilir. “Yaşamak Lazım” öyküsünde yoksulluk ve aniden gelen bir ölüm üzerinden yaşama arzusu ele alınır. “Azrail’in Vicdan Azabı” adlı öyküde de yaşama arzusu söz konusudur. “Hayat!” öyküsünde sevgili arzusu evlenme arzusuna dönüşmüştür.

Cahit Sıtkı şiirlerindeki arzular genellikle şiirlerdeki izleklerle ilgilidir. “Son Gece”de “Kalkmamak ümidiyle haydi toprağa kapan.” mısrasıyla ölüm, (Tarancı, 2002: 38) “Mazim” şiirinde anne, eş ya da kardeş olabilecek bir kadın, (Tarancı, 2002: 40) “Sarayımız” şiirinde hiç sonu gelmeyecek bir ömür/ölümsüzlük, (Tarancı, 2002: 42) “Uzak Bir İklimde” şiirinde aile, (Tarancı, 2002: 60) “Ömrümde Sükût” (Tarancı, 2002: 45) ve “Maziye Yâda Daldığım Zaman” şiirlerinin arka planında unutulmamak, (Tarancı, 2002: 46) “Yatak”ta, sığınak olacak bir uyku ve gece, (Tarancı, 2002: 47) “Odamda Sükût”ta ev ve aile, (Tarancı, 2002: 48) “Uyku”da, sükût, (Tarancı, 2002: 50) “Bir Lahzam”da, yokluk, (Tarancı, 2002: 51) “Dar Kalıp”, “Bilmecelerle Kal” ve “Aynalar”da, yalnızlık, kendisi ile baş başa kalma; (Tarancı, 2002: 51, 57, 52) “Bir Kapı Açıp Gitsem”de, başka bir âleme çağıran bir ses, (Tarancı, 2002: 52) “Rüyamız” şiirinde, sevgili ile yaşanacak bir yalnızlık, (Tarancı, 2002: 54) “Yağmur ve Ben”de, sevgili, “Güneşe Âşık Çocuk”ta, güneş, (Tarancı, 2002: 58) “Kuşlar ve Gemiler”de, başka bir âleme kaçış, (Tarancı, 2002: 59) “Uzak Bir İklimde” şiirinde, bir nevi cennet, (Tarancı, 2002: 60) “Kuyu” şiirinde, kuyudan aydınlığa çıkmak, (Tarancı, 2002: 65) “Akşam Vakti” şiirinde, sevgilinin altın gibi bakışları, (Tarancı, 2002: 65) “Sen de Her Şey Gibi”de, sevgilinin uzaklaşması, (Tarancı, 2002: 67) “Sular, Ağaçlar, Kuşlar”da, riyasızlık, (Tarancı, 2002: 68) “Hâtralar”da, sessizliğiyle hatırlanan geçmiş, (Tarancı, 2002: 68) “Gün Eksilmesin Pencereden” şiirinde, yaşama arzusu, sükûn, huzur ve eşitlik, (Tarancı, 2002: 121) “Serenad”ta, sükûna kavuşmak ve sevgili sahibi olmak, (Tarancı, 2002: 127) “Memleket İsterim”de, insanın insanla çatışmadığı, çiçeklerin kuşların diyarı, yeşil, verimli ve mamur bir memleket, (Tarancı, 2002: 128) “Portre”de, siyah saçlı, siyah gözlü, illa ki esmer, öylesine dişi, edalı, nazlı, bizden ve sağ yanakta ben(i) olacak bir sevgili, (Tarancı, 2002: 212) “Aşk İle” şiirinde, sığınacak bir ada, (Tarancı, 2002: 214) “İyimselik”te, yuva kurma arzusu, (Tarancı, 2002: 214) “Karanlıktaki Hazine”de, mutlu bir gelecek, (Tarancı, 2002: 215) “Güvenlik” şiirinde, huzur ve ebedi bir aşk, (Tarancı, 2002: 219) “Değişik” şiirinde, “her gün başka bir güzel olacak” sevgili ile yapılacak bir evlilik, (Tarancı, 2002: 219) “Akrostiş”te “Vedia” ismi ile sevgili, (Tarancı, 2002: 220) “Korkunç Güzel”de, elden ayaktan düşürmeden vaktinde gelecek bir ölüm, arzulanır. (Tarancı, 2002: 221)

“Korkunç Güzel”de bir de
“Rakıdan tütünden beter alışık
Olduğumuz korkunç güzel bir şey var
Tutmuş bırakmaz bizi bir sıkımlık
Canımız çıkana kadar”

mısralarında dile getirilen “şiir aşkı” olduğu düşünülebilecek bir tutkusu da vardır.

3.6. Anne Sevgisi

“Papatya” adlı öyküde ilk kez karşılaşılan sevgili adayı bir genç kız ve öykü anlatıcının annesi ele alınır. Anlatıcı, kırdı bu genç kızla birlikte topladıkları papatyaların tamamını annesine götürür.

Cahit Sıtkı’nın öykülerinde çoğu zaman birkaç tema, tek bir öyküde ele alınır. “Yaşamak Lazım”da “yaşama arzusu, tabiat sevgisi, yoksulluk, yalnızlık, talihsizlik ve yitirilen dostlar gibi birkaç izlek bir arada bulunmaktadır. “Hayat!” adlı öyküde, genç kız annesinin namazını bitirir bitirmez ineceğini söyler. Anne-namaz birlikteliğine Cahit Sıtkı’nın şiirlerinde de rastlanır.

Şairin çocukluk özlemini dile getirdiği şiirlerinde anne sevgisi de söz konusu olabilmektedir. “Sıla” şiirinde, memleketine kavuşan şair, bulutları, annesinin rüzgârdaki namaz bezine benzetir. (Tarancı, 2002: 147) “Bugün Hava Güzel”de yine çocukluk özlemi ile birlikte anneden gelen mektubun sebep olduğu bir sevinç ânı anlatılır. (Tarancı, 2002: 149) “Anacığım” şiirinde şair, annesine kavuşacağı ve bütün insanların yerine ağlayacağı günün özlemini dile getirir. (Tarancı, 2002: 163)

3.7. Öykülerde Anlatıcılar/Ben Öyküleri - Şiirlerde Özne/ Ben Şiirleri

Cahit Sıtkı’nın öykülerinde genellikle öyküye dâhil bir “ben anlatıcı” bulunmaktadır. Yazarın öykülerinde yer alan, “okul hayatı, memuriyet hayatı, kahveler, meyhaneler, otel ve pansiyon odaları” kaçınılmaz olarak, Cahit Sıtkı öykülerinin otobiyografik anlatılar olarak nitelendirilmesine sebep olur.

Yazarın, “Pencerelerden Korkan Adam”, “Kolalı Yaka”, “Yalan Söyleyen Mektup”, “Vicdan Ablanın Kedileri”, “Telefonda Bir Konuşma”, “Taş Bebek” ve “Hakikatten Sonra Hayal” gibi yazarın diğer pek çok öyküsü “ben anlatıcılığı” birer “ben öyküsü”dür. Cahit Sıtkı, öykülerinde, “Yalan Söyleyen Mektup”taki “dairede daktilo ile oyalanan” öykü kişisindeki gibi anlatıcının üçüncü kişi olduğu durumlarda bile, ben öyküsü izlenimi oluşmaktadır. (Tarancı, 2008: 43)

“Küçüklerin Dostu”, “Hayat Bildiğini Okur”, “Mavromatis Efendi” gibi öykülerde ise daha çok “başkalarının öyküsü” anlatılmaktadır.

Cahit Sıtkı’nın şiirlerinde özne genellikle “ben”dir ve özellikle ilk şiirler birer “ben şiiri”dir. Onun birçok şiirinde, öykülerinde olduğu gibi, otobiyografik yansımalar bulunmaktadır. Bu yansımalar ise daha çok şairin karakteri, duyguları ve ruh hâli ile ilgili “yalnızlık, ölüm korkusu ve ölümün kaçınılmazlığı, insan sevgisi, sevgili arzusu, çaresizlik, başka bir âlem özlemi, düzen arzusu ve buna karşın yaşanan savruluk” gibi “tematik” unsurlardır. “Bahar Hikâyesi”, “Portre”, “Değişik” “Akrostiş” ve “Başımı Koruyan Melek” şiirleri Cahit Sıtkı’nın otobiyografik izler taşıyan şiirlerindendir. “Güven” şiirinde şair, Orhan Veli ile birlikte Tevfik Fikret’i ziyarete gittiklerini anlatır.

3.8. İnsan Sevgisi

Cahit Sıtkı gibi, onu pek çok öykü kişisi de insan sevgisi ile doludurlar; kin tutmazlar. “Kötülük Yapayım Derken” adlı öyküde anlatıcı, işinden olmasına sebep olan, bunun için planlar kuran iş arkadaşına bile kin tutmaz; hatta işinden olup resme yönelmesine sebep olduğundan ötürü kendisini ona karşı minnettar hisseder. (Tarancı, 2008: 150) “Hayat” adlı öykünün ilk cümlesi “İnsana düşmanlarını bile affettirecek kadar güzel bir mayıs günüydü.” sözüdür. “Eldiven”de öykü kişisi, “niçin eldiven kullanmadığını, “Ben dünyayı çok seven bir adamım. Bunun için insanlarla, eşya ile doğrudan doğruya teması tercih ederim.” sözleriyle açıklar. (Tarancı, 2008: 198)

“Teselli Bürosu”nun Necati’si, “insanları o kadar sever ki, geceleri yatağına girdiğinde tabiat unsurları onu uyutmaya kâfi gelmezken, beliren bir insan yüzü –tanıdık veya tanımadık- Necati’nin uyumasını sağlayabilmektedir. (Tarancı, 2008: 178)

“Memleket İsterim” şiirinde şair, memleketinin insanı için “dertsiz baş, hasretsiz gönül, kardeş kavgasız bir hayat, refah ve eşitlik” dileklerinde bulunur. (Tarancı, 2002: 128) “Bir Haritam Vardı” şiirinde ayak sesleri duyulan savaşın etkisiyle “İnsanları şen, bacaları asude tüter” dünya haritasına duyduğu özlemi

anlatır. (Tarancı, 2002: 141) “Bugün Hava Güzel”de şair, bütün insanları kardeş bilir. (Tarancı, 2002: 149)

3.9. Yoksulluk/Kimsesizlik

Cahit Sıtkı öykülerinde, yoksulluk ve kimsesizlikleri vurgulanan kişilerinin ortak bir yönü kaderlerine razı olmaları ve karşısındaki insanla aralarındaki seviye farkını kabullenmiş olmalarıdır. Farklı olarak, “Bir Kış Gecesi”nde hizmetçi besleme genç kız, kaderini benimsemez; dolayısıyla bir iç çatışma yaşar. Bu evdeki herkes aslında sadece kendisiyle meşguldür. Besleme kıza evin büyükannesi bir isim verir. Muhtemelen daha önceden de bir isme, kimliğe sahip olan besleme kız o günden sonra “Vicdan” ismiyle anılacaktır. Yeni isim, yeni bir kimlik, yeni bir kişilik anlamına gelmektedir. Vicdan’a kalacak yer olarak “sandık odası” verilir. Vicdan, başlarda, kaderine razı görünür. Çalışır, şikâyet etmez, hastalanmaz. Öykü anlatıcısına masallar anlatır. Evin küçük beyine bir anne, bir abla gibidir. Küçük beyin kabahatlerini bile fedakârca üstlenir. (Tarancı, 2008: 48-51)

“Hayat Bildiğini Okur”da da Erzincan depreminde öksüz kalan bir çocuğa, onu evlerine alan ailenin küçük hanımı bu ismi beğenmez. Babasına rica eder ve ona Sevim ismini koydurur. Verildiği evde hizmetçi durumuna düşen Hanife, kaderine ve yeni ismine kısa süren bir şaşkınlık sonrası alışır. (Tarancı, 2008: 218)

Yazarın öykülerinde insan sevgisi ve özgürlük aşkı kendini hemen hissettirir. Öykülerindeki kişiler ve anlatıcılar söz ve davranışlarıyla bazen de sosyal bir durum olan seviye farkını vurgularlar. “Randevu” adlı öyküde genç kız, şaire “Semih Bey” diye hitap eder ve bu hitabıyla sınıf ve seviye farkını gözetmiş olur. Buradaki vurguyu bizzat öykü anlatıcısı olan Semih Bey yapar. (Tarancı, 2008: 39)

“Leblebici” adlı öyküde anlatıcı, gitmeyi alışkanlık edindiği meyhanede aynı seyyar leblebiciden her akşam leblebi almaktadır. Onu tasvir ederken, “kendisine birkaç kez rakı ısmarladım, sigara içişinden, rakı kadehini ağzına yavaşça götürüşünden, mezelere ancak benim ısrarımla dokunuşundan, ben bir şey sormadan bir şey söylemeyişinden, hudutlarını, aramızdaki seviye farkını idrak ettiği belliydi.” demektedir. (Tarancı, 2008: 74)

“Kolalı Yaka”nın memur olan öykü kişisi, yoksulluk çekmese de eline geçeni hesapsız harcamaktan ötürü nihayetinde para sıkıntısı çekmekte ve borç alınacak bir arkadaş arayışı içerisinde. (Tarancı, 2008: 33, 34)

“İmkânsız Dostluk” şiirinde, “Bilsen! Ben hangi âlemdeyim, sen hangi âlemde!” diyen şair, “Sanmam! Yıldız ve rüzgâr payımız müsavi değil;” mısrasıyla hem bir tespitte bulunur hem de bir yakınmada bulunur. (Tarancı, 2002: 142) “Memleket” şiirinde “Efkâr ettiğimiz şey memleket hâlidir” diyen şair, köylüsüyle, işçisiyle tek mil memleket insanın perişanlığından yakındır. (Tarancı, 2002: 210)

3.10. Kaçışlar ve Tabiat Sevgisi

Cahit Sıtkı öykülerinde görülen kaçışlar öncelikle tabiatadır ve bu durum Cahit Sıtkı’nın biyografisiyle doğrudan ilgilidir. “Papatya” adlı öyküde bir papatya mevsiminde derin bir uykudan uyanan anlatıcı, annesine papatya toplamak üzere, “başını alarak kırlara doğru” açılır. Anlatıcı, sevincini tarif etmek için başka öykülerinde de kullandığı, “Mektepten kaçan bir liseli sevinci” benzetmesini yapar. Burada kendisinden kaçılan unsur, şehir hayatıdır. “Şehirli hüviyetimin lazımı gayrimüfariki hesaplarımı, yalanlarımı, menfaat kaygılarımı, riyakârlıklarımı paltomla beraber odamda bırakmış, rüzgârın şişirdiği beyaz bir yelken safiyetiyle şehirden tabiata koşuyordum.” (Tarancı, 2008: 83) diyen öykü kişinin “rüzgârın

şışırdığı beyaz bir yelken safiyeti” benzetmesi de doğaya olan özlemi göstermektedir.

“Hayat Bu” adlı öyküde nasıl evlendiğini anlatan Fikret, sekiz sene evvelinde içinde bulunduğu maddi sıkıntılar, babasının merhametsizliği ve insanlardan nefret etmesini sıraladıktan sonra verdiği kararı açıklar. İçine düştüğü bu umutsuz ruh hâli içinde “Papatya” öyküsündeki kişi gibi başını alıp gitmek ister; içinde bulunduğu şehirden ve insanlardan, uzaklara, dilini bilmediği memleketlere kaçmak ister. (Tarancı, 2008: 133)

“Gece Şarkısı” isimli şiirde, gündüzü işkence olarak gören şair için günün bitmesi, bayramdır. (Tarancı, 2002: 136) “Gariplik” şiirinde, kırgın bir ruh hâliyle sevgisizlikten yakınan şair, kuşlara hitap eder; “Gelse boynuma dolansa da bahar” dizesiyle, kaçmak istediği tabiatın medet umar. (Tarancı, 2002: 210) “Eda” şiirinde bir kartpostala seslenen şair, “rüzgârın sesi ile uğuldayan ormana, güzelliği dalgasında denize” olan tutkusunu dile getirir. (Tarancı, 2002: 211)

3. 11. Şiirlerdeki Ruh Hâlleri

Cahit Sıtkı, “Gidiyorum”, “Batan Gemi”, “Ömrümde Sükût”, “Gel Çadır Kur”; “Anne, Ne Yaptın”, “Dar Kalıp”, “Aynalar”, “Korktuğum Şey”, “Kuşlar ve Gemiler”de ve diğer birçok şiirinde “karamsar” bir ruh hâli içindedir. “Gidiyorum”da

“Bir ümit dağılıyor çıkan her nefesimden.

Batacağım galiba bir limana varmadan.”

mısrarlarıyla dile getirilen karamsarlık, başka şiirlerde olduğu gibi ölüm korkusu ile doğrudan ilgilidir. “Şaşırdım Kaldım”da hem geceye hem de gündüze hâkim olan bir karamsarlık hâli vardır. Karamsarlığın bir yönü de “Batan Gemi” şiirindeki gibi “gelecekten umutsuz” olmak şeklindedir.

Cahit Sıtkı şiirlerinde ikinci yaygın ruh hâli, “Minareler”, “Bir Lahzam” ve “Odamda Sükût” şiirlerinde rastlanan “kararsızlık” durumlarıdır. “Uyku” şiirinde, “korku ve çaresizlik”; “Ölümden Beter”de, “umutsuz bir ruh hâli” sergilenir. “Talihsiz” ve “Son Gece”de şair, “umutsuzluk içinde”dir. “Eski Saadetinle” şiirinde şairi geleceğe bağlayan şey sadece geçmiştir. “Ölüm I” şiirinde şair, o kadar umutsuzdur ki hatıralara bile sığınamaz. “Kuyu”da, yalnızlığı, kendisini, geceyi ve sükût; “Perişan Sofra”da, ölümü sorgular. “Akşamleyin”de şair, yine “sorgulayıcı”, ay ise “düşünceli”dir.

“Aynalarda Gece”de, gece ortalıkta ne ışık ne de renk bırakmıştır. Şair bu durumdan kaynaklanan bir “yılgınlık” içindedir. “Düşten Güzel”de şair, kırk yaşında da olsa sevgiliye kavuştuğu için son derece “mutlu”dur. “Aşk İle” şiirinin ilk bölümde şair umutsuz, ikinci bölümde ise aşk sayesinde “kararlı”dır. “Karanlıktaki Hazine”de, “geleceğe umutla bakmakta”dır. “Yalan”da bir yandan “sevinçli” öte yandan ölümün kaçınılmazlığı karşısında “endişeli”dir. “Akşam Vakti” şiirinde “hüzünlü”dür. “Kırık Kalpler”de, “ayrılık acısı hissetmekte”dir. “Atatürk” şiirinde, Atatürk’ün ölümünden dolayı “acı çekmekte”dir. “Hâtıralar”da, “karamsar ve hüzünlü”dür. “Kim Kime Dum Duma”da, “karamsar ve umursamaz”dır.

SONUÇ

Cahit Sıtkı, benzer konu ve temaları şiir ve öykülerinde ele alan bir yazar ve şair olmasına rağmen iki türün sınırlarına olabildiğince sadık kalır. Şiir sanatına son derece önem veren şair, şiiri öyküleştirmede olduğu gibi öyküyü de

şiiirleştirmemiştir. Cahit Sıtkı, öykülerinde şairanelikten özellikle sakınır. Öykülerinde ve şiirlerinde “benzetmelere, kişileştirmelere, soyutlamaya, mecazlara, imge şahıslara ve duyulararası aktarmalara dayalı imajlar” oluşturur. Onun ilk öykülerinde imajlara daha fazla rastlanmaktadır. Yazarın öykülerindeki şaşırtıcı sonlar daha çok ilk öykülerindedir. Onun kimi öykü kişileri tabiata ruh hâli yükledikleri gibi iç âlemlerinde eşya ile iletişim de kurarlar. Bazı öykü kişileri de okurla yer yer hasbıhal eder. Cahit Sıtkı öykülerinin çoğunda görülen “zamanın tayini ile giriş yapma” durumu onun şiirlerinde de karşımıza çıkar. Yazarın öykülerinin büyük bir bölümünde ben anlatıcı söz konusudur.

Cahit Sıtkı öykülerinde; tasvirî, tahlilî, şaşırtma ve mizahî üslûp türlerine, şiirlerinde ise daha çok tahlilî ve hitabet üslûbu türlerine yaslanılır. Öykülerindeki mizahî üslûp zor duruma düşme/ durum komiği, biriyle karıştırılma, isim komiği, ironi/ alaya alma ve şive taklidine dayalıdır. Öğrencilik, memuriyet, aile hayatı ve dost çevresinden izler taşıyan çoğu otobiyografik öyküleri kişi ve durum ağırlıklıdır.

Öykü ve şiirlerindeki başlıca ortak temalar yalnızlık, ölüm, ölüm korkusu, ölümün kaçınılmazlığı, aşk, sevgili, özlemler, anne, arzular, insan sevgisi ve memleket sevgisidir. Şiirlerindeki insan sevgisinin yanı sıra öykülerinde de yoksulluk ve kimsesizlik konularını izlemektedir. Bu temanın işlendiği öykülerde kimi öykü kişileri “seviye farkını” vurgular.

Cahit Sıtkı’nın öykülerindeki “aile, eş, anne, ev ve huzur” gibi özlemler genellikle bireyseldir. Öykülerdeki aşklar, genellikle yaşanmamış aşklar, aşk kırgınlıkları ve söyleşmeler biçimindedir. Şiirlerde görülen yalnızlık, çocukluk özlemi ve tabiata kaçış temaları öykülerde de benzer duyarlıklarla ele alınır.

Cahit Sıtkı’nın şiirlerindeki belirgin ruh hâlleri karamsarlık, korku, umutsuzluk, kararsızlık ve yılgınlıktır. Şairin kırk yaş sonrası şiirlerinde, otobiyografik yansımalar olarak mutlu bir ruh iklimi dikkat çeker. Şair, kimi şiirlerinde ise hüznü ve umursamaz bir ruh hâli içindedir. Onun şiirlerindeki muhataplar okur, şairin kendisi, sevgili, ömür, aynalar, tabiat ve hatırlar gibi unsurlardır.

KAYNAKLAR

- Çetin, Nurullah. (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara.
- , (2009), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara.
- Ege, Ufuk, (1988), *Stylistic Analysis of d.h. Lawrence's Selected Short Stories*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Hece, *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 46–47, Hece Yayınları, Ankara.
- Kaplan, Mehmet. (1997), *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kolcu, Ali İhsan. (2002), *Albatros’un Gölgesi Baudelaire’in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Ferhat. (2010), *İkinci Yeni Limanı Pazar Postası*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Korkmaz, Ramazan. (2002), *İkaros’un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Sağlık, Şaban. (2003), *Cahit Sıtkı Tarancı’nın Öyküleri Üzerine Bir İnceleme* Hece Yayınları, , Ankara.
- Tarancı, Cahit Sıtkı. (2007), *Otuz Beş Yaş*, Can Yayınları, İstanbul.

- , (2008), *Gün Eksilmesin Pencereden*, Can Yayınları, İstanbul.
- , (1995), *Yazılar*, (hızl. Hakan Sazyek) Can Yayınları, İstanbul.
- , (2007), *Ziya’ya Mektuplar*, Can Yayınları, İstanbul.
- Wellek, Rene; Austin Warren. (2001), *Edebiyat Teorisi*, (çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir.